*§ 34–0. Асноўныя тэндэнцыі сацыяльна-эканамічнага развіцця цывілізацый свету

1. Змяненне характару і зместу знешняга гандлю еўрапейскіх дзяржаў. У эпоху ранняга Новага часу (XVI–XVIII стст.) характар і змест знешняга гандлю еўрапейскіх краін зазналі істотныя змены. Гэтыя змены былі абумоўлены шэрагам фактараў, у тым ліку Вялікімі геаграфічнымі адкрыццямі, развіццём капіталізму, ростам мануфактурнай вытворчасці і ўзмацненнем каланіяльнай экспансіі.

Да XVI ст. галоўнымі гандлёвымі шляхамі Еўропы былі міжземнаморскія маршруты, якія кантраляваліся італьянскімі гарадамі — Венецыяй і Генуяй. Аднак пасля адкрыцця марскога шляху ў Індыю (1498 г., Васка да Гама) і Амерыкі (1492 г., Х. Калумб) цэнтр гандлю перамясціўся ў Атлантыку.

Партугалія і Іспанія першыя пачалі асвойваць новыя землі і паспрабавалі заняць пануючае становішча на шляхах сусветнага гандлю і ў калоніях. Яны заключылі дамовы, якімі размежавалі свае ўладанні ў Атлантычным і Ціхім акіянах. Аднак ужо ў другой палове XVI ст. іспана-партугальскай гандлёвай і каланіяльнай манаполіі кінулі выклік іншыя дзяржавы Заходняй Еўропы. Пасля таго як магутнасць іспанскай кароны была падарваная аддзяленнем ад яе Галандыі (Паўночных Нідэрландаў), што абвясціла ў 1581 г. незалежнасць, шмат якія дзяржавы Заходняй Еўропы сталі на шлях каланіяльных захопаў у Амерыцы, Афрыцы і Азіі.

У XVII ст. дзякуючы развітому флоту і гандлёвым кампаніям лідарамі сусветнага гандлю зрабіліся Нідэрланды і Англія. Першапачаткова поспех быў на баку галандцаў, яны заснавалі калоніі ў Паўднёвай

Афрыцы, на востраве Цэйлон і астравах Паўднёва-Усходняй Азіі. Дзякуючы гэтаму Нідэрланды на невялікі час зрабіліся галоўнай каланіяльнай імперыяй і найважнейшым у свеце марскім перавозчыкам тавараў. Аднак такое становішча выклікала незадаволенасць канкурэнтаў, асабліва Англіі. У 1651 г. брытанскі парламент зацвердзіў вядомы Навігацыйны акт, які пазней шмат разоў пацвярджаўся. Гэты заканадаўчы акт паўстаў нагодай для трох англа-галандскіх марскіх канфліктаў, вынікам якіх былі прызнанне Нідэрландамі акта і страта значнай часткі міжнароднага гандлю. Гэты акт дзейнічаў амаль два стагоддзі і страціў сваю сілу толькі ў 1849 г.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Фрагмент Навігацыйнага акта 1651 г.

Для павелічэння гандлёвага флоту і заахвочвання мараплаўства нацыі, што дзякуючы добраму апекаванню і заступніцтву Божаму ёсць такім важным сродкам дабрабыту і бяспекі гэтай рэспублікі, сапраўдны парламент і яго ўлада маюць пастанавіць, што ад 1 снежня 1651 г. і надалей пасля гэтай даты ніякія прадукты і тавары, што растуць або вырабляюцца ў Азіі, Афрыцы і Амерыцы, або ў іх частках, або на астравах, што адносяцца да іх… не павінны ўвозіцца ці дастаўляцца ў Англійскую рэспубліку, або ў Ірландыю, або ў нейкія землі, астравы, плантацыі і тэрыторыі, якія належаць гэтай рэспубліцы або знаходзяцца ў яе ўладанні, ні на якім іншым караблі, судне або суднах, апроч тых, якія сапраўды і без падману належаць толькі грамадзянам гэтай рэспублікі або яе калоній як уласнікам або правадзейным уладальнікам, і капітан і матросы якіх таксама будуць грамадзянамі гэтай рэспублікі; пад страхам канфіскацыі і страты ўсіх тавараў, якія будуць увозіцца насуперак гэтаму акту, а таксама пад страхам канфіскацыі карабля (са ўсім яго рыштункам, гарматамі і прыладамі), на якім будуць дастаўлены або ўвезены названыя тавары або прадукты; палова канфіскаванага пойдзе на карысць рэспублікі, а другая — на карысць усякай асобы або асоб, якія захопяць тавары або прадукты і будуць адстойваць свае правы ў будзь-якім прызавым судзе рэспублікі.

1. Якія абмежаванні ўводзіліся на ўвоз каланіяльных тавараў?
2. Што прымусіла Англію прыняць гэты закон?
3. Як называецца падобная палітыка?

Напрыканцы XVII ст., падчас праўлення Людовіка XIV, узмацніла сваю каланіяльную экспансію Францыя. Ад гэтага часу і аж да пачатку XIX ст. барацьбу за панаванне на сусветных гандлёвых шляхах і ў калоніях вялі пераважна Англія (Вялікабрытанія) і Францыя. Арэнай іх сутыкненняў былі галоўным чынам Паўночная Амерыка і Індыя.

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Важную ролю ў гісторыі сусветнага гандлю і фінансавай сістэмы адыгралі біржы. Першая спецыялізаваная таварна-фінансавая біржа з'явілася ў Антверпене. Яна была заснаваная ў 1531 г. і хутка ператварылася ў цэнтр фінансавай актыўнасці Еўропы. На біржы гандлявалі самымі рознымі таварамі — ад спецый да каштоўных металаў. Гэта рабіла яе надзвычай важным месцам заключэння здзелак паміж купцамі з розных краін.

У канцы XVI ст. Антверпен страціў сваё пануючае становішча пасля аблогі іспанскімі войскамі (1584–1585 гг.) падчас Нідэрландскай рэвалюцыі. Многія купцы і банкіры пераехалі ў іншыя гарады, у тым ліку ў Амстэрдам.

Скарыстайцеся дадатковымі крыніцамі інфармацыі, параўнайце Антверпенскую біржу XVI ст. і Беларускую ўніверсальную таварную біржу XXI ст. паводле самастойна абраных крытэрыяў.

2. Уцягнутасць рэгіёна Усходняй Еўропы ў міжнародны гандаль у ранні Новы час. У ранні Новы час Усходняя Еўропа адыгрывала важную, але своеасаблівую ролю ў міжнародным гандлі. У адрозненне ад Заходняй Еўропы, дзе пераважалі прамысловыя тавары і каланіяльныя прадукты, усходнееўрапейскія краіны (Рэч Паспалітая, Расія, Венгрыя і інш.) выступалі пераважна як пастаўшчыкі сыравіны і сельскагаспадарчай прадукцыі. Іх гандаль быў шчыльна звязаны з эканамічнымі патрэбамі больш развітых заходніх дзяржаў.

Геаграфічна Усходняя Еўропа знаходзілася воддаль ад асноўных гандлёвых шляхоў, якія злучалі Заходнюю Еўропу з амерыканскімі калоніямі, з Індыяй і Далёкім Усходам. Адным са значных напрамкаў гандлю для Усходняй Еўропы быў Балтыйскі рэгіён. Парты Гданьска, Рыгі і Рэвеля (Таліна), пазней Санкт-Пецярбурга выконвалі ролю важных пунктаў, праз якія ажыццяўляўся экспарт сельскагаспадарчай прадукцыі, лесу і некаторых прамысловых тавараў у Паўночную Еўропу.

Чарнаморскі басейн таксама меў важнае значэнне для ўсходняй часткі Еўропы, асабліва для тых абласцей, якія былі пад кантролем Асманскай імперыі. Праз Чорнае мора тавары рухаліся паміж Усходняй Еўропай і Турцыяй, але гэтыя адносіны не аказвалі істотнага ўплыву на агульную структуру міжнароднага гандлю.

У цэлым удзел Усходняй Еўропы ў міжнародным гандлі заставаўся абмежаваным у параўнанні з Заходняй Еўропай. Асноўнай прычынай гэтага была слабасць мясцовага вытворчага сектара, які не мог прапанаваць канкурэнтаздольныя прамысловыя тавары на міжнародным рынку. У адрозненне ад заходніх краін, дзе развіваліся мануфактуры і рабіліся высакаякасныя вырабы, усходнееўрапейскія дзяржавы працягвалі заставацца пастаўшчыкамі сельскагаспадарчых прадуктаў і сыравіны. Гэтая залежнасць ад заходнееўрапейскага рынку паспрыяла кансервацыі феадальных парадкаў (асабліва прыгоннага права) і запаволіла прамысловае развіццё рэгіёна. Тым не менш гандлёвыя сувязі падрыхтавалі глебу для будучых эканамічных змен у XVIII–XIX стст.

Параўнайце ролю Усходняй і Заходняй Еўропы ў міжнародным гандлі ранняга Новага часу. У чым заключаліся асноўныя адрозненні?